

TURINYS

Ižanga	11
Pratarmė	15

I. ŠUOLIS Į UKRAINĄ 20

Užkariautoji Ukraina 25; Dniepropetrovskas 29; Frontas purve 31; Kaimas 34

II. ŽIEMA PRIE DONECO 37

Lediniai keliai 39; Kalėdos Ščerbinovkoje 42; Italai Donbase 45; Kaukianti stepė 48; Kazokai 50; Roza Liuksemburg 55; Atlydis ir šaltis 59; Pragariškos dienos 62; Gromovaja Balka 67; Ledinis frontas 72

III. KAUTYNĖS PRIE CHARKOVO 76

Gegutei kukuojant 80; Jablenskaja 83; Penkiasdešimt laipsnių 87; Doneco pakrantėje 90; Kraugeriškos pasalos 94; Azijos kryptimi 98

IV. PĖSČIOMIS KAUKAZO LINK 100

Dono forsavimas 103; Kubanė 107; Maikopas 110; Spąstai 114; Pruskąja 117; Dzeržakovas 120; Kruvinas tarpekliis 122; Šimtas dvidešimt šešios valandos 126; Armėnija 130; Patruliuojant 133; Džiunglės ir kalnai 135; Audros ir prarajos 139; Kalakutas 143; Paskutiniai 146

V. ĮSITVIRTINUS PALEI DNIEPRĄ 152

Grįžimas prie Dniepro 155; Olšanka 157; Nebylus miškas 160; Kraujas tankmėje 162; Irdynė 165; Šventės 170; Zakrevkos 173; Pirmosios nesėkmės 175; Teklinas 177; Septyni šimtai blindazių 182; Žabanguose 184

VI. APSUPTYJE PRIE ČERKASŲ 187

Lozovokas 192; Pakopos 195; Staroselis 199; Skitai 203; Trisdešimt kilometrų 207; Placdarmas 211; Penkios iki vidurnakčio 214; Atsitraukimas nuo Korsunio 216; Novaja Buda 221; Du šimtai žuvusiųjų 223; Šenderovka 227; Dvidešimt trečią valandą 230; Paskutinė naktis 234; Nepaisant nieko 238; Lysianka 242; Siauruma 248; Pas Hitlerį 251; Briuselis 254

VII. ESTIJOS EPOPĖJA 257

Prie Narvos 259; Suomijos įlanka 261; Akis į akį 262; Patskos malūnas 265; Kambja 268; Lemnastė 272; Embachas 278; Noelos naktis 281; Trisdešimt du 284; Rommelis ir Montgomeris 287

VIII. ARDĖNŲ SAUGOS VOŽTUVAS 291

Teatro triukas 293; Kalėdos Belgijoje 294; Prarasti keliai 299; Laukimo dienos 301; Vieną rytą 304

IX. MIRTINOS KAUTYNĖS POMERANIJOJE 308

Prie Stargardo 310; Lindenbergas 312; Paskutinis puolimas 316; Pralaimėjimas 320; Tvanas 324; Stargardas sovietų gniaužtuose 328; Persekiojami tankų 331; Augustenvaldė 335; Štetino tiltas 338

X. AGONIJA PRIE BALTIJOS 344

Berlynas, balandžio 20-oji 345; Atsisveikinimas su Oderiu 349; Į Liubeką 353; „Hitleris mirė“ 358; Malentė 361; Kylis–Kopenhaga 365; Partizanai ir anglai 369; Oslas, 1945 metų gegužės 7-oji 373

XI. GYVENIMAS AR MIRTIS! 378

III skyrius

KAUTYNĖS PRIE CHARKOVO

Mūšiais Gromovaja Balkos rajone baigėsi paskutiniai reikšmingi sovietų karo veiksmai Donbase 1941–1942 metų žiemą. Mūsų legionas, pasirengęs stoti į mūšį pagal pirmą aliarmo signalą, Blagodatėje paliktas rezerve. Bet fronte nebuvo didelių sukrėtimų. Naktį tik piktai tarškėjo kulkosvaidžiai. Nuo trobų slenksčių žvelgėme į ugneles, kurios plyksčiojo ir kryžiovosi stepėje. Vasario 28 d. bolševikai tame ruože gavo paskutinį, pribaiigiamąjį smūgį. Jų žiemos puolimas buvo sustabdytas galutinai. Beliko laukti pavasario. Blagodatė dar buvo užversta storu sniego sluoksniu. Snygis kaitaliojosi su šalčiais. Buvo galima pamanyti, kad žiema čia viešpataus visada. Štai jau pusė metų, kai gyvename sniege. Net jautėmės lyg įšalę toje baltumoje. Balta stepė, baltas virš galvų spindintis dangus.

* *

Kovų nuniokotas kaimas atrodė niūriai. Mums teko miegoti, pasitiesus kelias lentas ar ant šiaudastogių pirkių žeminių grindų paskleidus kiek šiaudų. Ausis vėrė blyškiaveidžių vaikų spieгимas ir šūkavimas. Tie vargšai žmonės maitinosi vien žaliomis bulvėmis su druska. Karvės buvo iššaudytos. Nudai-gotus arklius vietos gyventojai kartu su penkiais šimtais sovietų kareivių lavonų nustūmė į gilų karjerą, kuriame buvo matyti tos krūvos viršuje kyšančios žmonių galvos ir arklių kanopos.

Gėrėme vandenį iš kaimo šulinio. Kartą kibiras įkrito ir paskendo. Vienas kareivis nuleido storą virvę su kabliu ir pavagojo dugną. Kablys už kažko užkliuvo. Pamanėme, kad tai kibiras. Bet tai buvo nežinia kas, aiškiai svaresnis,

net sunku buvo ištraukti. Prireikė kelių kareivių pagalbos. Pagaliau iš šulinio buvo išvilktas siaubingai atrodantis gaurais apaugusiomis kojomis miniatiūrinis mongolas, pusiau suiręs. Jį pavyko užkabinti už diržo. Vadinasi, mes ketą savaitių gėrėme to mongolo nuosunkas.

Trobos buvo tiesiog utėlių lizdai. Mūsų pirkioje laikomos grūdų atsargos sėjai, ir tie grūdai nuo nežmoniško skaičiaus parazitų nuolat krutėjo. Daugelį mūsų krėtė į maliariją panaši karštinė. Nuo jos net sustingdavome. Vakaris kūno temperatūra pakildavo iki 39 laipsnių, bet rytą nukrisdavo iki 35–35,5 laipsnio, aukštesnė nebūdavo. Vos galėjome valgyti, be jokio apetito, vis silpome. Atrodė, viskas plaukia, sukasi prieš akis. Negalėjome nei išeiti į lauką, nei dirbti.

Ši krizė truko tris keturias savaites, joms baigiantis jau galėjome atsikelti skaudančiomis ir kretančiomis galvomis kaip seni kuinai. Retai pavykdavo išsigydyti per vieną kartą. Utėlių karštinė vėl prasidėdavo kaip maliarija. Mūsų gydytojai neturėjo jokių vaistų kovoti su šia liga, išskyrus aspiriną – vienintelį visų pasaulio kariuomenių vaistą.

* *

Mėginome grįžti prie asmens higienos įpročių. Naudodavomės lėkšta, iš medžio kamieno išskaptuota gelda. Joje ištirpindavome pusę kubinio metro sniego, sėsdavomės į tą mažytę juokingą valtėlę. Bet vos neatsargiai pajudėjus, ji kartu su mumis apvirsdavo.

Rusai nesimaudydavo visą žiemą. Vaizdingai atrodė jų būdas prausti veidą: prisisiurbia pilną burną vandens, keturis penkis kartus iš jos pašlaksto delnus ir patrina skruostus. Taip pat jie apšlakstydavo savo verkiančių mažylių veidus. O utėlių traiškymo scenos atrodė kaip tikra ceremonija.

Štai ateina kaimynė. Atsitūpia, išskleidžia plaukus draugei ant kelių. Ta per vieną ar dvi valandas didelėmis medinėmis šukomis tuos mažus parazitus iššukuoja. Paskui atėjusioji pati sėdasi ant grindų ir tokiu pačiu būdu šeimininkei gražina skolą. Vasarą tos operacijos vykdavo ant durų slenksčio. Tai buvo komiškas reginys. Utėlių vienas kitam traiškymas atrodė tarsi koks paprastas privatus komunizmas.

Pasveikus mūsų lengvai sužeistiesiems, performuodavome kuopas, turinčias perpus mažiau karinio personalo. Vykstant kontrpuolimui, turėjau jefreitoriaus laipsnį, o mūšių prie Gromovaja Balkos įkarštyje buvau pakeltas į

puskarininkius. Aš prižiūrėjau kulkosvaidžių demontavimą ir virėjų darbą taip uoliai, tarsi būčiau vadovavęs penkiasdešimt tūkstančių partijos narių organizacijai. Mėgau kariškio gyvenimą, kuris yra tiesus kaip lazda, nes jam nebūdingas civilių manieringumas, ambicijos ir gobšumas.

Štai jau keli mėnesiai neturėjau nė menkiausios žinios apie Foro peripetijas. Man buvo koptus tas politinių priešų ambicingų ir lengvabūdžių žaidėjų politikos arenose gyvatiškas knibždėlynas. Tamsi kaimo pirkia atrodė mielesnė už ministrų rūmus, mano nunešiotą karinę palaidinę – vertesnė už vidutiniosios buržuazijos troškų komfortą. Aš atvirai žvelgiau į tyras, daug vargų iškenčiusių savo kareivių akis. Jaučiau jų sveiko idealizmo kupiną dvasią ir dalijausi su jais širdyje susikaupusiais jausmais.

* *

Pas mus dažnai ateidavo draugų iš vokiečių dalinių arba patys lankydamoms jų dislokavimo vietose. Valandomis ginčydavomės dėl pokario problemų. Kas bus, kai baigsis karas? Mums su sienomis ir materialine gerove susiję klausimai atrodė antraeiliai.

Nuolat gyvendami mirties akivaizdoje, itin aiškiai supratome, kokia yra dvasinių galių svarba. Frontas laikėsi tik todėl, kad jame buvo žmonių, kurie spinduliavo tikėjimu, bet ir tirpo kaip žvakės. Pergalės buvo pasiektos ne vien ginklu, bet ir dorybių, dvasinių vertybių dėka. Pokario problema visiems bus ta pati. Ekonominių laimėjimų bus mažai, politinių reorganizavimų – taip pat. Reikės didelio moralinio atpirkimo, kuris nuplaus mūsų laiko purvą, grąžins žmonėms tyro oro ir nesavanaudiško tarnavimo troškimą. Nacionalinė revoliucija – taip, socialinė revoliucija – taip, europietiška revoliucija – taip! Bet pirmiausia dvasios revoliucija, tūkstančius kartų reikalingesnė nei išorinė tvarka, išorinė teisybė, žodžiais reiškiamą brolybę.

Pasauliui, ištrūkusiam iš karo skerdyklos ir neapykantos, pirmiausia reikia tyrų širdžių, tikinčių savo pašaukimu, misija, šiam tikslui skiriančių visas jėgas, tų, kuriais tiki paskui mus einančios minios.

Ginčai įsipleksdavo kaip ugnis. Maža žibalinė lempelė išplėsdavo iš tamsos veidus. Tie veidai švytėjo. Mes iškentėme šią žiemą apimti skaidrių svajonių. Niekada neįjutėme širdyse tokios galios, tokio įniršio ir lengvumo, įkvėpimo. Anksčiau mūsų gyvenimas galėjo būti banalus, kupinas visokių nereikšmingų reikmių. Fronte pajutome aistrą ir vidinio sukrėtimo skonį,

skaistumo poreikį. Mes pažabojome savo kūnus, pamynėme ambicijas, sužadino ir nuskaidrinome įgimtus gebėjimus. Mūsų jau nebaugino net mirtis.

Sniegas laikėsi ilgai. Šventąjį (Didįjį) ketvirtadienį dar kelias valandas krito didžiulės snaigės. Paskui oras suminkštėjo. Mes žvelgėme į baltą stepę, kurioje juodi saulėgrąžų stiebai vis ilgėjo. Kalvose jau ėmė ryškėti pirmosios žiemos paigos žymės. Pasirodė žemės lopelių. Šiauduose kaip patrakę čirškė žvirbliai. Kasdien slėnyje saulė vis labiau šildė. Pasruvo upeliais vanduo.

Valstiečiai kirviais, kirtikliais ir kapoklėmis daužė aplink trobeles trisdešimt–keturiasdešimt centimetrų storio ledą. Po keleto dienų taip atlaisvinta nuo ledo gyvenvietė virto didžiule kloaka.

Laukai atrodė riebus kaip atitirpęs sirupas. Iš vieno kaimo galo į kitą galėjome nusigauti tik raiti, darydami didelį lankstą per šlaito gūbrius. Kai kurie mitresni mūsiškiai pasidirbo akvaplanus. Jie per Blagodatę plaukė mulais kinkytai puskubiliais. Nuo vienos trobos iki kitos nutiesėme vaikščioti skirtus tiltelius, paklotus ant pusmetro storio purvo. Nuo kalvų tekančių tūkstančių upeliukų vanduo virsdavo keturiasdešimt ar penkiasdešimt metrų pločio upėmis ir milžiniškais kriokliais krito žemyn.

Moteris, kuri vadeliujo į valstiečio vežimą pakinkytą arklį, norėjo važiuoti per kaimą. Deja, ją pasiglemžė verpetas ir ji dingo srovėje.

* *

Po dviejų savaitių saulėto oro įstengėme nusigauti iki ant keteros riogsančių kupetų viršaus. Linksmai iki pusės nusivilkome, kad karšta pavasario saulė pakaitintų kūnus. Tvenkiniuose išnyko ledas. Ties užtvankomis plūduriavo šimtai didelių sušalusiu karpių.

Kartą raitas patraukiau toli vakarų pusėn. Ten upė darė vingį. Pastebėjau toluomoje mažą miškelį. Jis ėmė žaliuoti, jau atrodė gelsvai žalias. Pakilau, laikydamasis balnakilpėse, įkvėpiau pilna krūtine to naujojo pavasario. Jis taip maloniai kvepėjo! Saulė įveikė žiemą! Keliai ėmė džiūti.

Vėjo malūnas mojavo sparnais dangaus mėlynės fone. Prasidėjo gegužės mėnuo. Šio mėnesio dešimtą dieną gavome slaptą paketą. Turėjome persikelti į kitą fronto ruožą, išvykti reikėjo tą pačią naktį. Artėjo dideli karo įvykiai. Vos ne šokinėdami iš laimės išlindome iš trobų ir traukėme dainas apie karą, šlovę, mūsų širdis atgaivinusį šiltą pavasarį.

Gegutei kukuojant

Niekada per visą siaubingą 1941–1942 metų žiemą nė vieno Rytų fronto vokiečių kareivio ir nė vieno europiečio savanorio dvasia nesušilpnėjo ir jų nekankino abejonės. Jiems teko patirti negirdėtų kančių. Bet mes žinojome, kad kaukiantis šaltas vėjas, apie 40 laipsnių šaltis, aprangos ir reikmenų stoka buvo vienintelės mūsų nesėkmių priežastys. Stalinas čia niekuo dėtas.

Susisiekimas geležinkeliu buvo atkurtas, ir kroviniai jais judėjo be pertraukos. Atstatyti tiltai, paštas taip pat veikė sklandžiai. Net buvo išduodami kailiniai drabužiai, minkšti moteriški kailiniai ar bavarų piemenų naudoti seni avikailiai. Gavome visa tai per patį atšilimą. Mes bent kiek spėjome pasidžiaugti tomis drapanomis ir grąžinome. Pavasario malonumų neapkartino jokia grėsminga žinia.

Amerika, oficialiai įstojusi į karą 1941 metų gruodį, visą žiemą tik patirdavo nesėkmių. Anglai, tikri laivų iškrovimo visose šalyse greičio čempionai, evakavosi iš Honkongo ir Singapūro ir viršijo panterų bei kių kačių giminės žvėrių gentį, bėgdami iš Birmos džiunglių. Kariuomenė Rytų fronte tvirtai tikėjo, kad anglai ir amerikiečiai, gavę smarkų atkirtį Azijoje, Reichui didelio pavojaus nekelia, kol jų kariuomenė toliau vykdo nesėkmingas karines operacijas paskutinėse valdose Polinezijoje. Vokietija galėtų be vargo pribaugti SSRS. Ar Stalinas apsigynė? Ar per žiemą atsikariavo prarastas pozicijas? Tai buvo tiesa.

O Reicho armijos praėjusį rudenį kūlvirsčiais nusirito į rytus. Kai kur jos pasiekė apskritai neginamų ruožų. Buvo, aišku, ir kritinių akimirkų. Bet kaip tik, nepaisant priešo nereguliarių proveržių, nepaisant šalčio, tą pačią žiemą milžiniškomis pastangomis situacija pasidarė stabilesnė.

1941 metais rusai patyrė didžiulių nuostolių. Jų žiemos puolimas žlugo. Neabejotinai žlugo. Dabar mums reikėjo šuoliu juos parblokti per paskutinį raundą. Visiems kariams iš Europos Rytų fronte atrodė, kad kovų baigtis nulėmta iš anksto.

* *

Niekada vokiečių kariuomenė nebuvo tokia galinga. Reichas nežmoniškoms pastangomis sukaupe jėgas, siekdamas užgydyti žiemą patirtas žaizdas ir atkurti kariuomenės kovos rikiuotę. Visų dalinių karinis personalas buvo

papildytas. Be to, divizijos gavo rezervinių batalionų, kiekviena iki 15 tūkstančių žmonių kompensuoti per puolimą patirtus nuostolius. Kiekvienas dalinys turėjo pakankamai ekipuotės ir puikios ginkluotės.

Maitinomės tiesiog puikiai. Buvo tikrai malonu matyti šias divizijas, sudarytas iš nuostabių – lieknų ir tvirtų – vaikinų, po penkiolika–septyniolika tūkstančių kiekvienoje. Jie atrodė tarsi medžiai, globojami karininkų ir puskarininkų taip, kaip nebūta nė vienoje pasaulio valstybės kariuomenėje.

Žiemą jau ir pamiršome. Apie ją užsimindavome tik juokais. Kuo labiau tam tikru gyvenimo metu kenti, tuo mieliau ir smarkiau paskui sukyla aistra pasakoti apie praeities nelaimes. Apie tai, kas labiausiai už visus apšalo nosį, apie pačią niūriausią gryčią, apie labiausiai supelijusią duoną, apie pačias žmogėdriškiausias utėles. Tai tampa lyg savotišku mėgavimusi. Ir jei prasidėdavo tokios kalbos, trukdavo be galo.

Kartą buvo surengtas tikras karinis spektaklis, kuris vokiečių vadovybei teikė galimybių parodyti karinį išprusimą. Vokiečių aukščiausių karininkų strategija buvo susijusi su jų ypatinga išore ir ramybe. Generolai, žvelgdami į štabo žemėlapius, susikauptavo kaip šachmatininkai, stebėdami figūras lentoje. Jie neskubėdavo reaguoti, kol nebūdavo įsitikinę, kad elgiasi teisingai.

1942 m. gegužės 10 ir 11 d. vokiečių vadovybė pergrupavo Donbase visus dalinius, turėdama tikslą pulti rytų kryptimi. To pergrupavimo įkarštyje sovietų maršalas Timošenka su didžiuliu polėkiu metė kariuomenę į puolimą mūsų fronto šiauriniame ruože. Jis priartėjo prie Charkovo ir pasiuntė šimtus tūkstančių karių Poltavos ir Dniepro pusėn. Ir padarė mūsų fronte gilų plyšį.

Stalinus skelbė suvestines apie puikias pergales. Londono ir Maskvos radijas pranešė, esą rusai neišvengiamai prasiverš prie Dniepro. Tuos niūrius gaudus paskleidė ir mus pasiekę sovietų perbėgėliai. Kaip bežvelgtum, raudonieji aplenkė vokiečių vadovybę. O ji susidariusią situaciją apmąstė be skambių žodžių bei sumaišties. Ir, ką ypač reikėtų pažymėti, neatsisakė puolimo plano.

Visi parengiamieji karo veiksmai vyko ramiai, tvarkingai, kaip numatyta. Rusai išsiveržė priekin? Taip elgtis jiems leista penkias paras. Per tą laiką susidarė didžiulė kariuomenės santalka, kurios centras buvo Poltava. Tuo metu kiekvienas vokiečių batalionas ramiai išsidėstė pozicijose. Nė viena karinė operacija nebuvo bent valandai paankstinta.

* *

Mūsų legionas dar negavo naujo pastiprinimo, tačiau išsidėstė gana plačiame ruože kaip tik prie paties siauriausio Donbaso fronto praėjimo. Blindažai ir tranšėjos buvo puikiai parengti. Jų linija vingiavo iki didelių nuolydžių slėnio link, prie upės, pačios aukščiausios vietos ir Jablenskajos gyvenvietės.

Jablenskaja buvo išsidėščiusi šio perėjimo per slėnį pradžioje. Rusai ten sudarė tvirtą užkardą, jų artilerija galėjo apšaudyti visą slėnį. Priešo pabūklų sviediniai skriejo į mūsų pozicijas kaip biliardo rutuliai. Naktį savanoriai iš mūsų legiono, mitrūs kaip vištos, pralįsdavo per mūsų sektoriaus minų laukus, eidavo į rusų pozicijas žvalgybon. Jų užduotis buvo užsimaskuoti prieš išsidėstymo vietoje ir visą dieną kruopščiai stebėti rusų judėjimą, kulkosvaidžių lizdų ir artilerijos pozicijų vietas. Švintant mes pro žiūronus stebėjome rusų pozicijų kyšulius. Iš vienos ar kitos šieno kupetos kyštelėjusi pamojuodavo kažkieno ranka. Pasirodydavo tik akimirka, kartais su nosine. Tai buvo vietos, kuriose slėpėsi mūsų žmonės. Kulkosvaidžius nutaikėme į tam tikras mūsų pozicijų apylinkių vietas, kad, kilus sujudimui, pridengtų valonų išdaigininkus.

Į tokius reidus kiekvieną vakarą leisdavosi po du žmones. Kitą naktį išgirsdavome lengvą šnaresį sutartoje praėjimo vietoje. Tada šliauždavome iki mūsų minų laukų krašto pasitikti žvalgų. Jie grįždavo gyvi ir sveiki, turėdami tikslų žinių ir pasakodavo draugams visokius juokingus nutikimus.

* *

Gegužės 16 d. buvo gautas įsakymas pulti. Žinojome, koks bus mūsų atakos rezultatas. Kaip jau įprasta, tikslai nustatyti tik pirmajai dienai. Kariuomenei neverta veltui sukti galvos, stengtis numatyti, kas gali nutikti vėliau. Mums 1942 metų gegužės 16-ąją daugiausia rūpėjo plyšys prie Jablenskajos. 2.50 val. ryto prasidėjo puolimas. Mūsų šiaurės vakarų nuolydžio prie upės kairiajame sparne masinę ataką surengė vokiečių šarvuotoji technika, kuri pervaziavo Jablenskają ir ėmė veržtis į slėnį.

Mums reikėjo mesti į mūsų tik dalį savanorių. Jie turėjo išvyti rusus iš Jablenskajos, provokuodami juos frontaline ataka, bet mūsų ataka turėjo būti vien manevras, apgaulė. Kai sovietų daliniai bus išsklaidyti, vokiečių tankai surengs pagrindinį smūgį šiaurės rytų kryptimi. Kita mūsų pajėgų dalis turėjo tam atsilaikyti kovos pozicijose slėnio šlaito viršuje ir stebėti, kaip plėtojasi įvykiai.

* *

Naktis iš gegužės 16-osios į 17-ąją praslinko visai neįprastoje tyloje. Pusė trečios ryto prasidėjo pirmasis priešaušrio sujudimas. Tūkstančiai atakai pasirengusių žmonių nekantraudami lūkuriavo. Nė vienas šūvis nesutrikdė prasidedančios naujos dienos ramybės. Gūbrių viršūnėse lėtai ryškėjo žalios ir sidabriškos prošvaistės. Paskui pasigirdo linksmas ir aistringas gegutės kukavimas. Kukū! Kukū! Kukū!.. Gegutė kukavo virš šio slėnio, kuriame po akimirkos turėjo pratrūkti griaustinis, kur ims siautėti mirtis!

Kukū! Kukū!..

Netrukus kukavimas nutilo. Viską aplinkui užtvindė į padangę atsimušantis tankų vikšrų žlegesys. 1942 m. gegužės 17 d. 2.55 val. ryto Donecko–Charkovo ruože prasidėjo puolimas.

Jablenskaja

Bet kokio puolimo pradžia iš karto pribloškia tūkstančius žmonių, tarsi juos būtų užgriuvęs uraganas.

1942 m. gegužės 17 d. 3 val. Doneco baseine dislokuota sovietų kariuomenė, matyt, nieko panašaus nesitikėjo. Ji džiūgavo dėl puolimo Charkovo–Poltavos ruože rezultatų ir negalėjo įsivaizduoti, kad kuo daugiau divizijos pasistūmėjo į vakarus, tuo labiau ritosi į pražūtį. Nuo Jablenskajos stancios slėnio gilumoje ilgą laiką nesigirdėjo nė vieno šūvio. Jau atrodė įprasta, kad taip ir baigiasi naktis, kuri buvo panaši į praėjusias.

Kai tik pasigirdo vokiečių tankų ūžesys, pamatėme, kaip sujudo prieš apkasuose ir įtvirtinimuose tūnanti kariuomenė. Griausmingas vikšrų žlegėjimas nusirito per plynaukštės laukus. Auštant naujam rytui, kurio šviesa padangėje pasidabino oranžiniais ir žaliais atspalviais, net dešimt minučių tebuvo girdėti dramatiškas tų geležinių letenų keliamas bildesys. Paskui iškart iš šimtų vamzdžių sutrinkėjo artilerija. Mes iš savo pozicijų raguvos šlaite apstulbę stebėjome gausybę sviedinių sproгимų. Sovietinis kaimas liko išvogtas, parbloškstas ir sutraiškytas, tarsi koks milžinas būtų pasidarbavęs jame gigantišku kirtikliu. Tuo metu mūsų žmonės leidosi į slėnį.

* *

Šlaitai buvo statūs ir pliki. Gilumoje, išilgai laukų, nusėtų seniai paliktomis šieno kupetomis, priešo kariuomenės sparno pusėn tekėjo upė. Praėjimas į tą katilą buvo siauras, paskui laukai išilgai upės platėjo ir ties kalvos atšlaitėje stūksančiais Jablenskajos namais siekė iki 1500 metrų. Pagal patvirtintą planą mūsų savanoriai turėjo tik neleisti priešui atsikvėpti, stabdyti jo pajėgas, kol tankai išvagos lygumą, bet vaikinai buvo nesulaikomi. Kai tik jie puolė į slėnį, užuot laiku sustoję, įsitvirtinę apkasuose ir grioviuose, iš kurių galėtų apšaudyti rusus iš tolo, jie sparčiu žingsniu įveikė daugiau kaip kilometrą.

Mus nustebino vaikinų drąsa, žinojome, jog tos pozicijos priešui labai svarbios, nujautėme, kad drąsuoliai patirs katastrofą. Tai netrukus ir įvyko. Mažoje lygumėlėje, per kurią bėgo mūsų žmonės, akimirksniu pasipylė sprogimai. Vargetos kiek sumažino atakos tempą, bet netrukus įsipainiojo į spygliuotosios vielos užtvaras, nors vis tiek veržėsi Jablenskajos link. Mes pamatėme, kad, saujelei vaikinų priartėjus prie pirmųjų namų, juos užgriuvo tiesiog neįsivaizduojama sprogimų banga, atrodė tarsi tai būtų kokia haliucinacija. Visur storais gabalais tiško žemė. Mūsų žmonės virto į visas puses. Supratome, kad jie sunaikinti, tik keletas sužeistųjų dar judėjo. Pro žiūronus matėme, kaip jie pasislėpė ir stengėsi vyniotis tvarsčius.

Ateiti jiems į pagalbą negalėjome. Įėjimą į tą katilą dengė tokia gausybė sviedinių sprogimų, kad mėginti ten prasibrauti būtų neleistina klaida.

* *

Mūsų kareiviai patys rengėsi garbingai išsikapstyti. Mes ne iškart supratome jų sumanymą. Pro žiūronus žvalgėmės po slėnį, klaidžiojome akimis nuo vienos kupetėlės iki kitos. Mums atrodė, kad, kitąkart apžvelgus tą pačią vietą, kai kurių kupetų ankstesnėse pozicijose nebuvo. Atidžiau išsižiūrėjome į vieną kupetą. Neabejotinai kupeta judėjo. Beveik nepastebimai, bet vis dėlto pasislinkdavo.

Mat kai kurie mūsų žmonės per tą geležies tvaną puolė prie kupetų, palindo po jomis ir slinkdami kartu su improvizuotomis slėptuvėmis judėjo prieš link. Tai buvo ir juokingas, ir patrauklus reginys. Rusai negalėjo šaudyti į slėnį be pertraukos. Per kiekvieną tokią pertrauką kupetaitės pasislinkdavo keletą metrų. Tas judėjimas buvo toks menkas, kad apie jo rezultatus galėjome spręsti tik pagal tam tikrus orientyrus.

Mūsų kareiviai, slinkdami it vėžliai, aišku, pusbalsiu susišaukdavo su draugais, pranešdavo, kad atviroje vietoje buvo tik apsimetę žuvusiais. Kai kurie iš jų išties valandą gulėjo sustingę kaip akmeninės uolos. Bet kai kupeta priartėdavo, „negyvėlis“, lėtai pašliaužęs, palįsdavo po šieną pas draugus!

Kupetų buvo daug. Rusai iš esmės negalėjo atspėti, kurios iš jų slėpė ir saugojo mūsų gudrius vyrus. Per dvi valandas šis manevras sėkmingai baigėsi. Dauguma mūsų draugų įstengė, naudodamiesi šiuo vykusiu kamufliažu, pasiekti mažų kalvelių papėdes už šimto metrų nuo priešų. Jie iš kulkosvaidžių ėmė šienauti rusus jų pozicijose. Taigi per visą rytą įstengė įvykdyti užduotį netgi kur kas geriau nei tikėtasi. Mūsiškiai be pertraukos pliekė į rusus, priversdami juos laikyti pajėgas prie tos siaurumos, o tuo metu mūsų tankai išilgai šlaito pasistūmėjo daug kilometrų.

Paskui tankus sekė Reicho pėstininkai. Mes matėme, kad jie įveikė šiaurės rytų šlaitą, kaip ir įprasta vokiečių daliniams, itin atsargiai. Vokiečių veiksmai taip skyrėsi nuo mūsų itin judrių kaip ožkiukų savanorių stichiško veržlumo! Per kelias valandas Vermachto karių žalios grandinės nusirito į gilumą. Rusų padėtis prie Jablenskajos buvo beviltiška.

* *

Rusai, beje, gynėsi nepaprastai narsiai. Mūsų kulkosvaidžiai šaudė į jų brustverus. Vokiečių artilerija užgriuvo rusus šimtais sviedinių, kurie neįtikimai tiksliai pataikydavo į jų įtvirtinimus. Buvo matyti, kaip tie įtvirtinimai išlekia į orą. Griuvo trobos. Bet rusai vis grįždavo, persirikiavę vėl puldavo į griuvėsius. Arkliais kinkyti sovietų vežimai ir patrankos iš kaimo buvo skubiai perkeliama už trijų kilometrų.

Vokiečių artilerija pastebėjo tuos vežimus su šaudmenimis bei pabūklus ir ėmė juos, dar judančius keliu, trauškinti.

Bet, nepaisant šių nuostolių, pastiprinimai priešui atvykdavo be pertraukų. Tada darbo ėmėsi vokiečių pikiruojamieji bombonešiai – „Štukos“.

Per žiemos mūšius Reicho aviacija mums pagelbėdavo gana retai, tik susidarius itin sunkioms situacijoms. Ir tų lėktuvų buvo nedaug. O ši kartą daugiau kaip 60 padangėje žvilgančių „Štukų“ sukiojosi virš mūsų galvų. Šešiasdešimt keturi lėktuvai, jei tiksliai, vien tik mūsų ruožė! Tai buvo grandioziška. Atrodė, visas dangus gaudžia nuo tos žmogaus galybės apraiškos.

Lėktuvai skrido vienas paskui kitą, paskui puolė žemyn it kokia švino masė kaukiant sirenoms. Paskutinę sekundę jie pakildavo ir tuo metu į dešimt metrų aukštį šaudavo žemės grumstų, sugriautų stogų nuolaužų ir žmonių kūnų stulpas. Lėktuvai grįždavo tvarkinga rikiuote, vėl puikiai atlikdavo viržus ir nerdavo žemyn. Didvyriškomis pastangomis rusai išsikapstydamo iš griuvėsių iškart, kai tik „Štukos“ šaudavo į viršų. Susilenkę jie išokdavo į naują duobę ir vėl imdavo šaudyti.

* *

Tas neįtikimas rusų priešinimasis baigėsi trečią valandą dienos.

Tankai, paskui kuriuos sekė pėstininkai, nusileido nuo šlaitų už Jablenskajos gyvenvietės. Tada mūsų kariai išsoko iš kupetų, nenorėdami niekam atiduoti garbės pirmiesiems įžengti į degančią stanicą. Jie puolė per upę, įveikė nedidelę įkalnę ir užgriuvo rusų priešakines pozicijas. Viena mūsų kuopa tuo pačiu metu išsiropštė iš apkasų, užėmė priešais Jablenską esantį kaimą kitoje upės pusėje. Slėnis buvo atviras.

* *

Pralaimėjusiam priešui nereikėjo duoti atvangos. Dėl Jablenskajos lemties sovietų užnugarį turėjo apimti siaubas. Vokiečių vadovybė tikėjosi nedelsdama pasinaudoti situacija, ir aštuntą valandą vakaro prasidėjo antroji ataka, kitas šuolis priekin. Kalvas apšvietė degančios šieno kupetos. Mes prasiskverbėme per rusų minų laukus. Tūkstančiai žmonių daugiausia slinko šliauždami, nes gaisrų šviesoje turėjo būti matomas kiekvienas siluetas. Kartais kuris nors karėivis „pasigaudavo“ miną ir išlėkdavo į orą sudraskytas į gabalus. Slėnyje taip nutiko ir ne vienai šešių arklių traukiamai patrankai.

Reikėjo judėti priekin, iki aušros pasiekti naują kalvų liniją už 8 kilometrų rytų kryptimi. 4 valandą ryto pavyko. Mus pribloškė ir pakėrėjas vienas netikėtumas, galima sakyti, tikra staigmena. Praėjusią dieną karštis pakildavo iki 40 laipsnių, tad per naktį derlinguose slėnio šlaituose sužydo šimtai vyšnių sodų. Per šią nuostabią baltažiedę jūrą tūkstančiai mūsų karių leidosi pasitikti priešų.

Penkiasdešimt laipsnių

Kautynės prie Jablenskajos buvo vienas iš kovos dėl Charkovo epizodų. Bet visame Donecko maiše sovietų daliniai buvo nušluoti ir sutraiškinti lygiai taip pat, kaip mūsų ruože. Visur nuo kovo pradžios išsilyginusią fronto liniją pralaužė tankai ir „Štukos“. Atakų bangos per tą laiką įveikė sovietų įtvirtinimus. Kur ir kaip dabar buvo įmanoma sovietams įsitvirtinti? Apskritai jie traukėsi visame Donecko baseine. 1942 m. gegužės 18 d. per rytinę ataką slėnyje nušlavėme tik ariergardo likučius ir kai kuriuos atsilikusiuosius, pavėlavusiuosius. Reikėjo persekioti priešą. Lipti ant kulnų. Mes buvome veržliai mesti į dulkėtą stepę.

Pakilusi saulė kaitino dar smarkiau nei praėjusią dieną. Mes linksmi žygiavome trijų ar keturių metrų aukščio dulkių debesyje. Aplėnkėdavome šimtus pabėgėlių, moterų ir basakojų vaikų. Valstietės ryšėjo mėlynas ar raudonas skareles, varėsi karves su tvirtai pririštais veršeliais, kad pakeliui nelaigtų. Tie žmonės buvo susikrovę į vežimus skurdžią mantą, po vieną ar du saikus miltų, medinius kubilus su tešla, ryškiai raudonus patalus, kibirą vandeniui. Mes žvilgčiojome į gražias merginas.

Minia iškart suprato, kad esame ne žmogėdros, ir sustodavo. Mes grąžindavome juos į užkariautus kaimus. Maži veršeliai, pririšti prie motinų uodegų, juokingai šokinėjo...

Taip įveikėme 20 kilometrų, dulkinį, laižydami lūpas, kurios blizgėjo tamsių kaip negrų veidų fone išsiskirdamos rožine spalva.

Staiga kelyje pakilo tirštas, didesnis už mūsų keliamą dulkių debesis. Tai buvo kavalerija! Kaip praėjusiais laikais! Puikių kazokų dalinių turėjo sovietai. Bet štai ir vokiečių kavalerija, persekiodama priešą, mus aplenkė!

* *

Tai buvo neramios pavasario dienos. Mes sustodavome pavasario kvapo prisodrintuose kaimuose. Pulko dvasininkas dalijo komunikaciją tarp skvarbiuose saulės spinduliuose spindinčių milijonų trešnių žiedų. Kaitra neslopo, pasiekdavo ir 55 laipsnius. Mes žinojome, ką reiškia 42 laipsniai žemiau nulio tame pačiame Donbase vasarį. Skirtumas – netoli šimto laipsnių! Vilkint tas pačias uniformas...

Reksistų partijos nariai prie traukinio vagono su užrašu „Savanoriškas legionas „Wallonie“.

Valonų savanorių priesaika. Į frontą L. Degrellė užsirašė eiliniu (trečias iš kairės), nors jam siūlytas Vermachto karininko laipsnis.

Reksistų uniformą vilkintis L. Degrellė su Vermachto uniformomis vilkinčiais valonų savanoriais.

„Prieš bolševizmą!“ Propagandinis plakatas, raginantis valonus stoti į savanorių legioną.

Valonų savanorio rankovės antsiuvas su Belgijos vėliavos spalvomis, paprastai siūtas ant kairės rankovės.

Valonų savanorių 1-oji kuopa su vėliava.

Valonų kulkosvaidininkai tyko priešą.

Riterio kryžiumi apdovanotas
L. Degrellė ir jo kariai.

L. Degrellė (eina pirmas)
ir jo kariai žygyje.

Vokiečių pikiruojamasis bombonešis Ju 87 „Štuka“
meta bombas.

SS hauptsturmführeris L. Degrellė.

SS divizijos „Totenkopf“
ir Vermachto kariai.

Vokiečių karių kolona
traukia į frontą.